

Відкритий міжнародний університет розвитку людини “Україна”

Полтавський інститут економіки і права

Кафедра філології та соціально-гуманітарних дисциплін

Рябокінь Наталія Олександрівна

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

**ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
З ДИСЦИПЛІНИ**

«СВІТОВА ЛІТЕРАТУРА XX-XXI СТОЛІТТЯ»

Для здобувачів спеціальності 035 Філологія

Освітній рівень: другий (магістерський)

Полтава – 2025

Рябокінъ Н.О. Світова література 20-21 ст.: Навчальний посібник для практичних занять та самостійної роботи здобувачів другого рівня вищої освіти спеціальності 035 Філологія. Полтава: ППЕП, 2025. 36 с.

Рецензенти:

Ночовна Н.В. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філології та соціально-гуманітарних дисциплін Полтавського інституту економіки і права Університету «Україна».

Кравченко В.Л. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської та німецької філології Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.

Розглянуто на засіданні кафедри “16” лютого 2025 р.,

Протокол № 7

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Мета та завдання навчальної дисципліни.....	5
Результати навчання за дисципліною.....	5
Програма навчальної дисципліни.....	6
Конспект лекції 1.....	7
Конспект лекції 2.....	10
Конспект лекції 3.....	14
Тематика практичного заняття 1.....	17
Тематика практичного заняття 2.....	17
Тематика практичного заняття 3.....	17
Теми для самостійної роботи.....	18
ДОДАТКИ (уривки творів).....	19
Список використаних джерел.....	29

Вступ

Світова література 20-21 століть є важливим етапом у розвитку людської думки, культурних та соціальних процесів, які відображають зміни в світі через призму творчості видатних письменників. Цей період ознаменувався появою нових літературних течій, таких як модернізм, постмодернізм, експресіонізм, а також суттєвими змінами в стилістичних і жанрових особливостях літературних творів. Завдяки цьому література 20-21 століття стала виразником не лише соціальних і політичних реалій, а й глибоких змін у світогляді людей, їхніх уявленнях про свободу, особистість, людські взаємини та місце людини в світі.

Цей навчальний посібник створений для допомоги студентам у вивченні курсу «Світова література 20-21 століття». Посібник має на меті ознайомити вас з основними літературними течіями, жанрами, письменниками та творами, що стали важливими етапами у розвитку світової літератури. Окрім теоретичних знань, він допоможе глибше опанувати навички аналізу літературних текстів, застосування різноманітних методів інтерпретації, а також критичного осмислення етапів літературного процесу.

Метою цього посібника є не лише сприяння кращому розумінню класичних і сучасних текстів, але й розвиток вміння працювати з літературними джерелами, здійснювати порівняльний аналіз і формулювати власні судження щодо творчості письменників різних національних та культурних традицій.

Виконання завдань та самостійна робота над матеріалом дозволять вам розвинути навички дослідницької діяльності, а також сформулювати власну позицію щодо літературних явищ та їх значення в контексті сучасного світу.

Цей посібник стане корисним для поглибленого вивчення не лише літературних творів, а й історичних, соціальних та культурних умов, які сформували сучасну літературну картину світу. Бажаємо вам успіхів у навчанні та захоплюючому дослідженні світу літератури!

Об’єктом вивчення дисципліни “Світова література 20-21 ст.” є літературний процес ХХ-ХХІ ст. Основна увага приділяється літературам, що традиційно відіграють провідну роль у розвитку західного мистецтва (англійській, французькій, німецькій, американській). Курс охоплює також теми з літератур інших країн, що зумовлює відповідну структуру навчальної програми. Література кожної країни розглядається в загальному контексті розвитку духовної культури і мистецтва, поєднується з теоретичним і порівняльним осмисленням художніх явищ, змін і взаємодії різних літературних напрямів і течій, еволюції жанрових і стильових структур.

Мета вивчення курсу “Світова література 20-21 ст.”:

- сформувати знання про тенденції, напрями, художні системи, основні жанрові і стильові структури, спільні закономірності та національну специфіку і досягнення в розвитку літератур західного регіону;
- удосконалити практичні вміння і навички застосування різних видів аналізу художніх творів, встановлення типологічних співвідношень і взаємозв’язків провідних літератур;
- врахувати мовну орієнтацію при вивченні літературного процесу в Західній Європі та США, поглибити обізнаність із сучасним етапом розвитку літератури різних країн. Ознайомлення з літературним процесом кожної країни починається із загальної характеристики та визначення основних тенденцій розвитку.

**РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ ЗА ДИСЦИПЛІНОЮ, ВІДПОВІДНІСТЬ
ПРОГРАМНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ТА РЕЗУЛЬТАТІВ**

НАВЧАННЯ КОМПОНЕНТАМ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ

Програмні результати навчання:

Знати:

- Знання та розуміння літературознавчих понять, основних етапів розвитку літератури, її суспільної ролі, основних етапів життєвого і творчого шляху письменників, виявляти знання історичних ознак понять народності літератури, художнього образу; основних ознак силабо-тонічної системи віршування.

- Розуміння української та зарубіжної художньої літератури як культурної та мовної цілісності, мистецтва слова, усвідомлення національної своєрідності літературного процесу.

- Аналіз та інтерпретація творів зарубіжних письменників, визначати жанровостилістичні особливості творів мовою оригіналу та суттєві ознаки їх перекладів українською мовою, висловлювати судження щодо зв'язків української та інших літератур. Застосування знань та

уміти: - Вільне володіння базовим професійним категоріально-поняттєвим та дослідницьким апаратом сучасної філологічної науки. Уміння пояснювати професійно з історичних позицій явища і факти української мови та літератури.

- Уміння визначати художню своєрідність творів і творчості письменника загалом, послуговуючись системою основних понять і термінів літературознавства.

Формування судження: - Фахово формувати й аргументувати власні теоретичні і практичні судження, професійні позиції.

- Здатність формувати судження про значення і наслідки своєї професійної діяльності з урахуванням соціальних, професійних і етичних позицій.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль I. Огляд літературних течій та напрямків 20-21 століття.

1. Модернізм. Постмодернізм.
2. Експресіонізм.
3. Феміністська література.
4. Психоаналітичний підхід.

Змістовий модуль II. Огляд літературних 20-21 століття.

5. Франц Кафка (Австрія) – «Перевтілення»
6. Вірджинія Вулф (Велика Британія) – «До маяка»
7. Ернест Хемінгуей (США) – «Прощай, зброе!»

Змістовий модуль III. Огляд літературних 20-21 століття.

8. Альбер Камю (Франція) – «Чужинець»
9. Гарсія Маркес (Колумбія) – «Сто років самотності»
10. Харукі Муракамі (Японія) – «Норвезький ліс»

Конспект лекції 1

Тема: Огляд літературних течій та напрямків 20-21 століття.

Вступ

Література 20-21 століть стала свідченням великих соціальних, політичних і культурних змін у світі. Нові технології, війни, революції, наукові досягнення, зміни в суспільних структурах і психічному стані людини сприяли виникненню різноманітних літературних течій та напрямків. З метою подолання традиційних канонів класичної літератури письменники шукали нові шляхи вираження, створюючи нові форми і стильові особливості.

1. Модернізм (кінець 19 — перша половина 20 століття)

Модернізм став реакцією на старі літературні традиції та соціальні норми, які не відповідали новим реаліям світу. Модерністи прагнули новизни, експериментували з формою, стилем і змістом. Цей напрямок охоплював декілька піднапрямків, таких як символізм, імпресіонізм, експресіонізм, футуризм.

Основні ознаки модернізму:

- **Пошук нових форм і виражальних засобів.**
- **Спроба зрозуміти внутрішній світ людини, її суб'єктивні переживання.**
- **Розрив з класичною літературною традицією** (наприклад, відмова від традиційного наративу).
- **Теми:** самотність, відчуження, криза особистості, питання існування.

Представники модернізму:

- Франц Кафка (*«Перевтілення»*),
- Вірджинія Вулф (*«До маяка»*),
- Джеймс Джойс (*«Улісс»*).

2. Експресіонізм (початок 20 століття)

Експресіонізм був рухом, що виник в Німеччині та поширився на інші країни. Він акцентував увагу на інтенсивних емоціях, внутрішньому світі, а не на зовнішніх об'єктах. Експресіоністи використовували яскраві, перебільшені образи для передачі відчуттів і емоцій.

Основні риси експресіонізму:

- **Акцент на суб'єктивному сприйнятті реальності.**
- **Ідея емоційної та моральної кризи.**
- **Перебільшення і деформація образів.**

Представники:

- Франц Кафка (*«Процес»*),
- Едвард Мунк (художник, але його роботи впливали на літературу),
- Райнер Марія Рільке (поет).

3. Футуризм (початок 20 століття)

Футуризм був радикальним рухом, що відкидав минуле і орієнтувався на майбутнє, на нові технології та урбаністичний світ. Літературні футуристи заперечували класичні традиції, шукаючи нові форми вираження через експерименти з мовою та стилем.

Основні ідеї футуризму:

- **Заклик до руйнування старих літературних традицій.**
- **Пошук нових форм виразу.**
- **Оспівування сучасної технології, урбаністичних змін і революційних рухів.**

Представники:

- Філіппо Томмазо Марінетті (італійський поет).

4. Постмодернізм (середина 20 століття — до сьогодення)

Постмодернізм — це реакція на модернізм і його ідеї. Він характеризується відмовою від єдиної «істини» і правди, визнанням багатоманітності точок зору і культури. Постмодерністи зазвичай використовують іронію, метафікцію, пародію та інтертекстуальність.

Особливості постмодернізму:

- **Іронія та пародія.**
- **Змішування жанрів і стилів.**
- **Погроза розмивання кордонів між реальністю та вигадкою.**

- **Визнання множинності культурних перспектив.**

Представники:

- Умберто Еко (*«Ім'я рози»*),
- Джон Фаулз (*«Колекціонер»*),
- Томас Пінчон (*«Вітаємось на повороті»*).

5. Література абсурду (середина 20 століття)

Література абсурду виникла як реакція на жахи Другої світової війни та екзистенційну кризу, коли людське існування почало сприйматися як абсурдне. Вона характеризується нелінійним наративом, нелогічними ситуаціями та відсутністю традиційних сюжетів.

Основні ознаки:

- **Пошук сенсу в абсурдних ситуаціях.**
- **Інтертекстуальність та нелінійність.**
- **Психологічне відчуження.**

Представники:

- Альбер Камю (*«Чужинець»*),
- Семюел Беккет (*«В очікуванні Годо»*).

6. Феміністська література (20 століття — до сьогодення)

Феміністська література досліджує питання гендеру, боротьби за рівність прав і статусу жінки в суспільстві. Вона піднімає теми, пов'язані з жіночою самосвідомістю, роллю жінки в суспільстві та її емоційними переживаннями.

Основні риси:

- **Зосередженість на жіночих образах і перспективах.**
- **Підняття проблем дискримінації та гендерної нерівності.**
- **Розгляд соціальних ролей жінки в різних контекстах.**

Представники:

- Вірджинія Вулф (*«До маяка»*),
- Симона де Бовуар (*«Друга стаття»*).

7. Література 21 століття

Література сучасного періоду відображає цифрову епоху, інтерконнектованість світу, глобалізацію та нові технології. Мова і стиль літератури стають усе більш інтертекстуальними, а форми існування письменницької творчості включають не лише традиційні книги, а й медіа, блоги та електронні книги.

Основні напрямки:

- **Цифрові технології та інтертекстуальність.**
- **Суспільні зміни в умовах глобалізації.**
- **Гібридизація жанрів.**

Представники:

- Харукі Муракамі («1Q84»),
- Чак Паланік («Бійцівський клуб»).

Висновок

Літературні течії 20-21 століть стали відображенням глибоких змін у світі та свідомості людини. Вони внесли нові ідеї, форми та підходи до літератури, які продовжують формувати розвиток творчості в XXI столітті. Розуміння цих течій є необхідним для всіх, хто прагне глибше зрозуміти літературу та її роль у сучасному світі.

Конспект лекції 2

Тема: Франц Кафка (Австрія) – «Перевтілення»

Вступ

Франц Кафка (1883–1924) – австрійський письменник, чия творчість зберігає актуальність і до сьогодні. Його твори, в тому числі і «Перевтілення» (1915), стали важливим етапом у розвитку літератури модернізму. Тема абсурду, відчуження і кризи особистості в умовах суспільства — це основні мотиви, які розвиваються у його творах. Кафка виступає з критикою соціальних умов, у яких людина часто відчувається незрозумілою та чужою, навіть у своїй родині або суспільстві.

1. Основні відомості про твір «Перевтілення»

Повість «Перевтілення» (нім. *Die Verwandlung*) була написана Францом Кафкою у 1912 році, а опублікована в 1915 році. Це один з найвідоміших творів письменника, у якому він зображує, як герой, Грегор Замза, несподівано перетворюється на величезну комаху. Тема цього твору — проблема самотності, відчуження людини, а також складні соціальні та психологічні питання, пов'язані з тим, як суспільство сприймає індивіда, який не відповідає його стандартам.

2. Сюжет повісті

Основний сюжет повісті зосереджений на тому, як Грегор Замза, представник середнього класу, працьовитий торговець, прокидається одного ранку і виявляє, що він перетворився на величезного жука. Це перетворення стає для нього шокуючим і повністю змінює його життя. Грегор, раніше, працюючи на забезпечення родини, стає об'єктом презирства і страху з боку рідних. Його батьки і сестра не можуть прийняти його новий вигляд і ставляться до нього з відразою.

Незважаючи на його фізичне перетворення, внутрішня сутність Грегора залишається колишньою. Він не розуміє, чому це з ним сталося, і прагне відновити своє колишнє життя. Але соціальна ізоляція, яка супроводжує його фізичне перевтілення, поступово веде його до моральної і психологічної деградації.

3. Основні теми і мотиви

- **Відчуження і ізоляція:** Грегор Замза переживає глибоку кризу особистості. Його перевтілення символізує відчуття відчуження, яке виникає, коли людина не може знайти своє місце в суспільстві. Він більше не може спілкуватися зі своєю родиною та виконувати свої соціальні обов'язки, що посилює його внутрішню самотність.
- **Сімейні стосунки:** Перевтілення Грегора ставить під сумнів його роль в родині. Раніше він був основним годувальником, а тепер, через свою фізичну трансформацію, стає тягарем для своєї сім'ї. Це змінює взаємні стосунки: його батьки і сестра відчують розчарування і починають звертатися до нього як до чужої істоти.
- **Символізм перевтілення:** Перетворення Грегора на комаху є не лише метафорою соціального відчуження, а й символом внутрішнього конфлікту. Кафка не пояснює причини цього перетворення, що ще більше підкреслює абсурдність ситуації. Це змушує читача задуматися над проблемами ідентичності і соціального статусу, а також над тим, як інші сприймають людину, коли вона не відповідає їхнім стандартам.
- **Боротьба з бюрократією і суспільством:** Твір можна інтерпретувати як критику бюрократичного суспільства, де індивід часто стає незначущим елементом великої системи. Система не допускає можливості для особистих проявів, а тому людина, яка не відповідає вимогам цього світу, втрачає своє місце в суспільстві.

4. Герої і їхній розвиток

- **Грегор Замза:** Головний персонаж повісті, який зазнає кардинальних змін. Він переживає свою фізичну трансформацію, намагаючись знайти спосіб бути корисним для своєї родини, хоча його фізичний вигляд відштовхує від нього інших. Поступово його психічний стан також деградує, оскільки він відчуває, що стає все менш значущим.
- **Сім'я Грегора:** Кафка показує, як родина, замість того, щоб підтримати Грегора в його новій ситуації, починає ставитися до нього з відразою та страхом. Спочатку його сестра Грета намагається

доглядати за ним, але з часом і вона відчуває до нього неприязнь, оскільки він більше не може виконувати свою роль у родині як годувальник.

- **Батьки Грегора:** Його батьки, особливо батько, проявляють агресивність і відразу до нього після перевтілення. Це підкреслює те, як соціальні та психологічні норми впливають на поведінку людей, змушуючи їх виявляти жорстокість до того, хто не відповідає їхнім вимогам.

5. Символізм твору

Перетворення Грегора на комаху можна трактувати як метафору абсурду та ізоляції, з якою стикається людина в суспільстві, яке оцінює її за зовнішніми ознаками. Це також може бути символом змін у свідомості людини, коли вона не може знайти своє місце в світі.

6. Психологічний аспект

Твір також вивчає психологічні аспекти внутрішнього світу персонажів. Хоча зовнішні події впливають на Грегора, його психологічний стан змінюється не лише через фізичне перевтілення, а й через ставлення до нього родини та суспільства. Це створює глибокий конфлікт, де перетворення на комаху виступає як символ відчуження, а також як результат внутрішнього кризового стану.

Висновок

«Перевтілення» Франца Кафки — це один із найбільш глибоких і багатозначних творів XX століття. Через абсурдну ситуацію, коли людина перетворюється на комаху, Кафка звертається до важливих тем відчуження, соціальних і психологічних проблем. Цей твір не лише описує зовнішні події, а й показує внутрішні переживання героя, що робить його універсальним і актуальним навіть сьогодні.

Конспект лекції 3.

Тема. Гарсія Маркес (Колумбія) – «Сто років самотності».

Габрієль Гарсія Маркес (1927–2014) — один з найбільших письменників Латинської Америки, лауреат Нобелівської премії з літератури 1982 року. Його творчість є основоположною в розвитку жанру магічного реалізму, де реальність переплітається з фантастичними елементами, і не завжди можна визначити межу між ними.

Роман «Сто років самотності» (1967) — це культовий твір, який зробив Гарсія Маркеса всесвітньо відомим. Він розповідає історію родини Буендіа і її життя в містечку Макондо. Твір глибоко досліджує теми самотності, любові, смерті, історії і часу. «Сто років самотності» поєднує в собі елементи фольклору, історії Латинської Америки, соціальної критики, а також містичні і магічні мотиви.

1. Огляд сюжету

«Сто років самотності» охоплює понад століття життя родини Буендіа в вигаданому містечку Макондо, яке символізує ізоляцію Латинської Америки, її культурні й політичні проблеми. В центрі роману стоїть родина Буендіа, засновником якої є Хосе Аркадіо Буендіа — мрійливий і амбітний чоловік, який заснував Макондо.

З покоління в покоління, персонажі роману переживають схожі долі: самотність, повторення тих самих помилок, неможливість вирватися з кола історії та родинних трагедій. Кожен герой — чи то Хосе Аркадіо, його син, чи онук — намагається змінити своє життя, але стикається з постійною самотністю і замкнутим колом повторення долі родини.

2. Тема самотності

Однією з головних тем твору є **самотність**. Всі герої «Сто років самотності» стикаються з різними її проявами: фізичну самотність (ізоляція від інших), емоційну самотність (відсутність любові і розуміння) та духовну самотність (нездатність знайти сенс у житті). Самотність є і причиною, і наслідком трагедій, що стаються в родині Буендіа. Персонажі намагаються виборсатися з цього замкнутого кола, але не можуть.

Місто Макондо також є частиною цієї теми — воно ізольоване від решти світу, і його жителі намагаються втекти від самотності, але, зрештою, це лише призводить до поглиблення їхнього ізольованого існування.

3. Магічний реалізм як літературний стиль

Одним з ключових аспектів цього твору є використання **магічного реалізму**. Це стиль, в якому фантастичні події та елементи природи стають невід'ємною частиною реального світу, і для персонажів вони є цілком нормальними. У «Сто роках самотності» читач зустрічає такі елементи, як дощ, який триває кілька років, чи потяг, що зникає у повітрі, а також чудеса і пророцтва.

Магічний реалізм Маркеса служить не лише для створення містичного, навіть чудесного світу, але і як спосіб висловлення глибоких культурних, соціальних і політичних ідей. Він дозволяє розглядати серйозні теми, такі як час, історія і наслідки колоніалізму, через призму фантастичних образів і ситуацій.

4. Час і його сприйняття

У творі «Сто років самотності» концепція **часу** є важливою і складною. Час тут не лінійний: минуле, теперішнє і майбутнє переплітаються, і події часто повторюються. Родина Буендіа здається закріпленою у колі часу, що завжди повертається до одних і тих самих подій. Однак Маркес використовує цей «вічний» цикл, щоб показати, як історія, помилки і трагедії повторюються знову і знову, незалежно від зусиль героїв змінити свою долю.

Це виражає також і думку про історичне коло Латинської Америки, де політичні катастрофи, війни та економічні кризи повторюються, не даючи шансів для зміни.

5. Соціально-політична критика

Хоча «Сто років самотності» можна сприймати як особисту трагедію родини Буендіа, твір також є **соціально-політичним коментарем**. Описуючи історію Макондо та її жителів, Маркес зображує Латинську Америку як континент, що стикається з колоніалізмом, революціями,

нечесними політиками і корупцією. Через трагедії родини Буендіа письменник висвітлює важливі питання економічного відставання, політичних інститутів, а також соціальної нерівності в Латинській Америці.

Роман також можна розглядати як критику "міфології" державної влади та політичних ідеалів, які часто виявляються ілюзорними.

6. Головні герої та їхні характери

- **Хосе Аркадіо Буендіа** — засновник Макондо, науковець, мрійник, який шукає істину і хоче змінити світ, але в кінцевому підсумку стає божевільним, через свою самотність та неусвідомлені прагнення.
- **Урсула Ігуран** — його дружина, жінка, яка завжди тримає родину разом і намагається зберегти традиції родини. Вона одна з найбільш стабільних і рішучих персонажів.
- **Ауреліано Буендіа** — син Хосе Аркадіо, поет, військовий лідер, який стає символом революції, але зазнає краху, коли революція не виправдовує своїх обіцянок.
- **Ремедіос Буендіа** — уособлення безтурботної жіночності, яка на кінці роману підноситься на небеса.

7. Заключні думки

«Сто років самотності» — це глибоко емоційний та філософський твір, що відкриває читачеві глибини людської душі і суспільства. Це твір про спроби втечі від долі, від самотності, від історії, яка немов застигла в часі. Водночас це твір, який показує, як історія та індивідуальні долі переплітаються, і як важливо зрозуміти це поєднання для того, щоб вирватися з кола повторення.

Маркес створює унікальний літературний світ, де магічні елементи служать не тільки як художній прийом, але й як глибоке культурне та філософське відображення реальності Латинської Америки, її історії і людей.

Практичне заняття №1

Тема: Огляд літературних течій та напрямків 20-21 століття.

1. Модернізм. Постмодернізм.
2. Експресіонізм.
3. Феміністська література.
4. Психоеаналітичний підхід.

Завдання для самостійної роботи.

Практичне заняття 2

Тема: Огляд літературних 20-21 століття.

Франц Кафка (Австрія) – «Перевтілення»

1. Франс Кафка, життєвий та творчий шлях.
2. Особливості творчості.
3. Аналіз твору «Перевтілення».

Завдання для самостійної роботи: Ознайомитися з лекцією 2 та прочитати твір «Перевтілення». Зробити аналіз та виписати цитати.

Практичне заняття 3

Тема: Гарсія Маркес (Колумбія) – «Сто років самотності»

1. Гарсія Маркес, життєвий та творчий шлях.
2. Особливості творчості.
3. Аналіз твору «Сто років самотності».

Завдання для самостійної роботи: Ознайомитися з лекцією 3 та прочитати твір «Сто років самотності». Зробити аналіз та виписати цитати.

ТЕМИ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

- Проаналізуйте основні риси модернізму на прикладі творів Франца Кафки та Вірджинії Вулф.

- Яким чином постмодернізм змінює традиційні літературні форми? Обґрунтуйте на прикладі творів, що належать до цього напрямку.
- Порівняйте погляди на абсурдність існування у творчості Альбера Камю та Франца Кафки.
- Визначте вплив літературних традицій 19 століття на творчість письменників 20 століття (наприклад, у творчості Ернеста Хемінгуея).
- **Напишіть есе на одну з наступних тем:**
- «Літературні особливості модернізму у творчості Франца Кафки».
- «Постмодернізм як реакція на традиційні літературні форми».
- «Тематика самотності в літературі 20 століття: аналіз на прикладі творів Гарсії Маркеса та Харукі Муракамі».

ДОДАТКИ

Ф. КАФКА «ПЕРЕВТІЛЕННЯ» УРИВОК

Одного ранку, прокинувшись од неспокійного сну, Грегор Замза побачив, що він обернувся на страхітливую комаху. Він лежав на твердій, схожій на панцир спині і, коли трохи підводив голову, бачив свій дугастий, рудий, поділений на кільця живіт, на якому ще ледь трималася ковдра, готова щомиті сповзти. Два рядки лапок, таких мізерних супроти звичайних ніг, безпорадно метлялися йому перед очима.

"Що зі мною сталося?" — думав він. Це був не сон. Він лежав у своїй кімнаті, звичайній невеликій людській кімнаті, серед чотирьох добре знайомих стін. Над столом, на якому розкладено загорнуті кожен окремо взірці сукна — Замза був комівояжер, — висів малюнок, що його він недавно вирізав з ілюстрованого журналу й заправив у гарну позолочену рамку. На малюнку зображено даму в хутряному капелюшку й хутряному боа. Дама сиділа рівно й виставляла глядачеві важку хутряну муфту, в якій її руки тонули по самі лікті.

Грегор перевів погляд на вікно, і від того, що погода така погана, — чути було, як тарабанить дощ по блясі на підвіконні, — йому стало зовсім сумно. "А що, коли б я ще трохи поспав і забув усі химери", — подумав він. Але про це було годі й згадувати, бо він звик спати на правому боці, а в теперішньому своєму стані не міг перевернутися. Хоч як він борсався, щоб перекинути своє тіло на правий бік, воно щоразу перекочувалося назад на спину. Він спробував, мабуть, усоте, заплющити очі, щоб не бачити, як дригаються його лапки, і перестав аж тоді, коли відчув у боці незнаний ще, легенький, тупий біль.

"О Боже, — подумав він, — який важкий фах я собі вибрав! День у день дорога. І так доводиться хвилюватись набагато більше, ніж на тій самій роботі дома, а тут ще ця жахлива їзда, морока з пересадками, нерегулярна, погана їжа, щораз нові, чужі, байдужі люди. А хай йому чорт! " Грегорові злегка засвербів живіт; він повільно підсунувся вище на подушку, щоб легше було підвести голову, знайшов свербляче місце, вкрите незрозумілими йому білими цятками, і хотів почухатися однією лапкою, проте відразу одсмикнув її, бо по шкірі пішов мороз. Він знову ліг як лежав. "Отак щодня вставати вдосвіта, то можна зовсім отупіти, — подумав він. — Людині треба висиплятися. Інші комівояжери живуть, як жінки в гаремі. Коли я, наприклад, десь перед обідом повертаюсь до готелю, щоб переписати укладені угоди, ці панове ще тільки снідають. Хай би я спробував так у свого шефа: миттю вилетів би з роботи. А втім, хтозна, може, мені було б краще. Якби я не тримався місця через батьків, то давно б кинув його; пішов би просто до шефа й сказав би йому геть усе, що думаю. Він би, певно, упав із своєї конторки! Дивна звичка — розмовляти зі службовцем згори вниз, сидячи на високій конторці. А підійти треба впритул, бо шеф недочуває. Ну, ще не все втрачено; як тільки я зберу грошей, щоб сплатити йому батьків борг — на це треба п'ять або й шість років, — то неодмінно так і зроблю. І буде по всьому. А поки що треба вставати, бо мій поїзд відходить о п'ятій".

І Грегор глянув на будильник, що цокав на скрині. Боже милостивий! Було пів на сьому, і стрілка неухильно рухалась далі, навіть перейшла за половину, наближалася вже до сорок п'ятої хвилини. Може, будильник не дзвонив? З ліжка було видно що він наставлений на четверту, тож неодмінно мав подзвонити. Так, але ж хіба можна не почути деренчання, від якого аж меблі дрижать? Виходить, що спав він хоч і не дуже спокійно, але, очевидно, міцно. Що ж тепер робити? Наступний поїзд ще о сьомій; щоб на нього встигнути, треба стрімголов бігти на станцію, а взірці ж ще не запаковано і сам він аж ніяк не відчувається бадьорим і моторним. І якби він навіть устиг на поїзд, все одно шеф буде лаятись, бо їхній кур'єр чекав на п'ятигодинний і давно вже повідомив про його прогул. Бо то такий шефів підлабузник, що нізащо не промовчить. А чи не зголоситися хворим? Ні, дуже незручно, та й підозріло, бо Грегор за свою п'ятирічну службу ще ні разу не хворів. Шеф неодмінно привів би лікаря із лікарняної каси, почав би дорікати

батькам ледачим сином, не слухав би ніяких заперечень і послався б на лікаря, який узагалі всіх людей вважає за цілком здорових, тільки лінивих. Зрештою, хіба в цьому випадку він не мав би слухності? Справді, Грегор був тільки надто сонний, хоч і пізно встав, а так почував себе цілком добре і навіть дуже хотів їсти.

Поки він усе це швидко обмірковував, ніяк не зважаючи устати з ліжка — будильник саме пробив три чверті на сьому, — у двері в головах у нього обережно постукали.

— Грегоре! — почувся голос: це була мати. — Уже сорок п'ять хвилин на сьому. Хіба ти не будеш їхати?

Лагідний материн голос! Та він злякався, коли почув свою відповідь. Це був, безумовно, його колишній голос, але з домішкою якогось болісного писку, що йшов ніби десь зсередини і що його годі було стримати. Через те слова можна було збагнути тільки першу мить, потім вони зливалися, ставали зовсім незрозумілими. Грегор хотів відповісти детально і все пояснити, однак, побачивши таке, сказав лише:

— Чую, чую, мамо, я вже встаю.

Мабуть, крізь дерев'яні двері зміна в Грегоровому голосі була непомітна, бо мати заспокоїлась і, човгаючи капцями, відійшла. Але ця коротка розмова звернула увагу всієї сім'ї на те, що Грегор чомусь і досі вдома, тож через хвилину в інші двері постукав уже батько — легенько, проте кулаком.

— Грегоре! Грегоре! — гукнув він. — Що сталося? — І за мить знову низьким голосом: — Грегоре! Грегоре!

А крізь треті двері тихенько покликала сестра:

— Грегоре, тобі погано? Може, тобі щось треба?

— Я вже готовий, — відповів Грегор обом разом, старанно вимовляючи слова і роблячи між ними паузи, щоб батько і сестра нічого не помітили.

Батько повернувся до свого сніданку, а сестра прошепотіла:

— Грегоре, відчини, прошу тебе!

Проте він і гадки не мав відчиняти — навпаки, радів, що за час своїх подорожей набув звичку навіть удома замикаати на ніч усі двері.

Він хотів насамперед спокійно встати, одягтися й поснідати, а тоді вже обмірковувати, що робити далі, бо бачив, що в ліжку нічого путнього не придумас. Грегор згадав, що не раз уже, прокидаючись уранці, відчував якийсь легенький біль, певне, від того, що незручно лежав, однак, коли вставав, усе миналося, тож він і тепер з нетерпінням чекав, що і сьогоднішні химери поволі минуться. А що зміна голосу — то тільки ознака сильної застуди, фахової хвороби комівояжерів, він нітрохи не сумнівався. Скинути ковдру було легко: трохи надувся, і вона впала сама. А вже далі пішло важче, надто через те, що він став такий неймовірно широкий. Щоб підвестися, потрібні були руки і ноги, а Грегор мав натомість лише багато лапок, які безперестанку рухались і з якими він узагалі не міг упоратись. Коли Грегор хотів якусь зігнути, вона випростовувалась, а як, нарешті, йому таки щастило домогтися свого, інші, полишені самі на себе, тим часом прудко, судомно ворушилися. "Не треба тільки марно вилежуватися", — ска зав собі Грегор.

Спочатку він хотів зсадити з ліжка нижню частину свого тіла, але ця нижня частина, яку він взагалі ще не бачив і не мав про неї жодного уявлення, виявилася найнерухомішою. Він пробував кілька разів, і все марно, а коли, нарешті, майже розлютившись, з усієї сили закинув низ, то погано розрахував і з розгону вдарився об бильце. Різкий біль показав Грегорові, що якраз нижня частина його тіла зараз, певно, і найчутливіша.

Тоді він спробував почати зверху і обережно обернув голову до краю ліжка. Це йому легко вдалося, і все тіло, хоч яке було широке й важке, повільно посунулось за головою. Та коли голова вже повисла в повітрі, Грегор злякався, що, як і далі так буде сунутись, то врешті впаде і хіба тільки дивом не поранить голови. А саме тепер він нізащо не повинен був знепритомніти; краще вже лишитись у ліжку. І Грегор пересунувся назад. Однак, відпочиваючи після напруження і безпорадно дивлячись на

свої лапки, які метлялися ще швидше й безладніше, він знову сказав собі, що не можна далі залишатися в постелі, а, якщо тільки є хоч найменша надія, найрозумніше буде пожертвувати всім, аби лиш звільнитися від ліжка. Але водночас він не забував нагадувати собі, що набагато краще ще і ще раз усе обміркувати, аніж чинити щось зопалу.

У такі хвилини він якомога пильніше дивився у вікно, проте, на жаль, у ранковому тумані, що заховав навіть протилежний бік вузької вулиці, не можна було набратися бадьорості та впевненості. "Уже сьома година, — сказав він сам собі, коли знову почувся дзвін будильника, — уже сьома година, а туман все ще стоїть". І декілька секунд він полежав спокійно, ледь дихаючи, немов чекав від повної тиші повернення дійсних і природних обставин.

Потім він сказав собі: "Перед тим, як проб'є чверть на восьму, я повинен за всяку ціну остаточно залишити ліжко. Власне, на той час із контори вже прийдуть запитати про мене, бо контора відчиняється раніше сьомої". І він заходився виштовхуватися з ліжка, розгойдуючи тулуб рівномірно по всій його довжині. Якби він упав із ліжка, то, очевидно, не пошкодив би голову, різко піднявши її під час падіння. Спина ж видавалася достатньо твердою; при падінні на килим з нею, очевидно, нічого не могло статися. Більше всього хвилювала його думка про те, що тіло його впаде з гуркотом і це викличе за дверима якщо не жах, то, в усякому разі, тривогу. І все ж на це слід було зважитися.

Коли Грегор уже наполовину завис над краєм ліжка — новий спосіб був схожий скоріше на гру, ніж на обтяжливий труд, слід було тільки рвучко розгойдуватися, — він подумав, як би було все просто, коли б йому допомогли. Двох сильних чоловіків — він подумав про батька й слуг — було б достатньо; їм довелося б, тільки засунувши руки під випуклу його спину, зняти його з ліжка, а потім, нагнувшись зі своєю ношею, зачекати, доки він обережно перевернеться на підлозі, де його ніжки отримали б, слід думати, якийсь смисл. Але навіть якби двері не були зачинені, невже б дійсно довелося покликати когось на допомогу? Незважаючи на свою біду, він усміхнувся при цій думці.

Грегор ледве зберігав рівновагу при сильних порухах і вже ось-ось повинен був остаточно відважитися на падіння, коли з передпокою донісся дзвінок.

Сто років самотності

Габріель Гарсія Маркес

Колись, через багато років, полковник Ауреліано Буендіа, стоячи біля стіни перед загоном, що мав розстріляти його, згадає той давній вечір, коли батько взяв його з собою подивитися на лід. Макондо було тоді ще

невеличким селом на якісь два десятки ліплянок із глини та бамбука на березі річки, що стрімко несла свої чисті води ложем з відполірованих каменюк, білих та здоровенних, мов доісторичні яйця. Світ був іще такий незвіданий, що багатьом речам бракувало назв і на них доводилося просто вказувати пальцем. Щороку в березні край села напинало свої халабуду обірване циганське плем'я і під пронизливі звуки свищиків та гуркіт бубонів оповіщало всіх про нові наукові відкриття. Першого разу вони принесли з собою магніт. Огрядний циган з дикою бородою і тонкими, скарлюченими, мов пташині лапки, пальцями, котрий назвався Мелькіадесом, приголомшив усіх, показавши оте, як він сам сказав, восьме чудо світу, створене вченими алхіміками Македонії. Він ходив від хатини до хатини, тримаючи в руках два металеві бруски, і люди, переймаючись жахом, бачили, як казанки, тази, общеньки та жаровні підхоплювалися зі своїх місць, а цвяхи й шурупи відчайдушно силкувалися видертись із дощок, які аж тріщали від їхніх зусиль. Загублені хтозна-коли речі з'являлися раптом саме там, де їх доти найбільше шукали, і безладним гуртом волоклися за чарівними брусками Мелькіадеса. "Речі теж по-своєму живі, — з різким акцентом проголошував циган, — треба тільки вміти розбудити їхню душу". Хосе Аркадіо Буендіа, чия буйна уява сягала не тільки далі спроможностей творчого генія природи, а й ген за межі чудес і чарів, подумав собі, що це досі пусте наукове відкриття можна використати для добування золота із земних надр. Мелькіадес, чесна людина, застеріг його: "Для цього магніт не годиться". Але Хосе Аркадіо Буендіа тоді ще не вірив у чесність циган, тож віддав за магнітні бруски мула й кількох козенят. Урсула Ігуаран, його дружина, яка розраховувала на цю худібку, щоб хоч трохи підняти занепалий добробут родини, марно намагалася відрадити його. "Невдовзі у нас буде стільки золота — хоч підлогу мости", — відповідав їй чоловік. Кілька місяців він уперто намагався справдити свою обіцянку. П'ядь за п'яддю обстежував усі околиці, ба навіть річкове дно, носячи з собою оті два залізні бруски й знай голосно вигукуючи закляття, що його навчив Мелькіадес. Однак єдине, що йому поталанило видобути з-під землі, — це геть укритий іржею обладунок п'ятнадцятого сторіччя, який при ударі гучно відлунював ізсередини, мов великий сухий гарбуз, наповнений камінцями. Коли Хосе Аркадіо Буендіа та четверо односельців, що супроводили його в цій експедиції, врешті розібрали обладунок, то знайшли всередині скам'янілий кістяк, а в нього на шії — мідний медальйон з пасмом жіночого волосся.

У березні цигани прийшли знову. Цього разу вони принесли з собою підзорну трубу, а також лінзу з добрий бубон завбільшки й оголосили, що це останні винаходи амстердамських євреїв. Трубу вони поставили перед

шатром, а в найдальшому кінці вулиці посадовили циганку. За п'ять реалів можна було заглянути в трубу й побачити циганку ніби на досяг руки. "Наука знищила відстані, — проголошував Мелькіадес. — Незабаром, не виходячи з дому, можна буде бачити все, що діється будь-де в світі". А потім якось у обідню пору цигани показали незвичайне видовище з допомогою велетенської лінзи: поклали посеред вулиці оберемок сухої трави й, навівши на неї лінзою сонячні промені, підпалили. Хосе Аркадіо Буендіа, який іще не заспокоївся гаразд після невдачі з магнітами, миттю загорівся ідеєю застосувати цей винахід як бойову зброю. Мелькіадес і цього разу намагався відраяти його. Однак зрештою погодився обміняти лінзу на два магнітні бруски та ще три золоті монети. Урсула гірко плакала. Адже ці гроші було взято зі скриньки з старовинними дублонами, що їх Урсулін батько назбирав за все своє життя у злиднях, — вона тримала золото під ліжком, дожидаючи нагоди вкласти у справді прибуткове діло. Хосе Аркадіо Буендіа і не думав її втішати — він поринув з головою в свої випробування нової зброї й провадив досліди з самозреченням справжнього вченого, ба навіть ризикуючи власним життям. Намагаючись довести, що лінзу можна успішно застосувати проти ворожого війська, він підставив під сфокусований пучок сонячних променів своє тіло й дістав опіки, які перетворились на виразки й довго не гоїлися. Він уже був би підпалив і власний будинок, якби проти цього рішуче, не виступила дружина, вкрай налякана таким небезпечним наміром. Чимало годин провів у своїй кімнаті Хосе Аркадіо Буендіа, обмірковуючи стратегічні можливості найновішої зброї, і навіть написав посібник щодо її застосування — з гідною подиву ясністю викладу й непереборною силою аргументації. Цей посібник разом із доданими до нього численними описами проведених дослідів і кількома аркушами пояснювальних креслень було надіслано властям через гінця, який перейшов гірський хребет, блукав серед непрохідних боліт, плів бурхливими річками, зазнавав постійної небезпеки бути розірваним дикими звірами, померти від туги чи загинути від чуми, аж поки добувся до поштового тракту. Хоча дістатися до столиці за тих часів було майже неможливо, Хосе Аркадіо Буендіа обіцяв вирушити в дорогу на перший виклик властей, щоб показати воєначальникам наочно, як діє його винахід, ба навіть особисто навчити їх складного мистецтва сонячної війни. Кілька років він чекав відповіді. Врешті, стомившись від чекання, поскаржився Мелькіадесові на нову невдачу, і тоді циган у найпереконливіший спосіб довів йому свою чесність: забрав лінзу, повернув дублони та ще й подарував кілька португальських мореплавних карт і різні навігаційні прилади. Мелькіадес власноруч написав стислий виклад праць ченця Германа і залишив його Хосе Аркадіо Буендіа, щоб той навчився

послугуватись астролябією, бусоллю й секстантом. Довгі місяці дощової пори Хосе Аркадіо Буендіа просидів, зачинившись у маленькій кімнатці, що її він сам обладнав у глибині будинку й де ніхто не заважав його дослідам. Геть занедбавши свої домашні обов'язки, він ціліснітькі ночі проводив на подвір'ї, спостерігаючи за рухом зірок, а якогось дня мало не зазнав сонячного удару, намагаючись знайти точний спосіб, як визначати zenit. Коли він навчився досконало послугуватись приладами, то склав собі таке точне уявлення про простір, що міг тепер плавати незнайомими морями, навідуватись на незаселені землі й зав'язувати взаємини з дивовижними істотами, не виходячи зі свого кабінету. Саме тоді він набув звички розмовляти сам із собою, гуляючи оселею й не звертаючи ні на кого уваги, тимчасом як Урсула й діти гнули спину в полі, пораючись коло бананів і маланги, маніоку і ямсу, ауйями й баклажанів. Та невдовзі його бурхлива діяльність зненацька урвалась і її заступив якийсь чудний стан. Кілька днів він був ніби зачарований, знай щось стиха бурмотів, роблячи дивні здогади, й аж сам собі не йняв віри, що до такого додумався. І врешті, одного грудневого дня, у вівторок, за обідом, нараз відкинув усі свої болючі сумніви. До кінця своїх днів пам'ятатимуть діти, з яким урочистим, ба навіть величним виглядом їхній батько сів на чільне місце за столом і, тремтячи, немов від пропасниці, змучений довгим неспанням та збудженою уявою, оголосив їм своє відкриття:

— Земля кругла, як помаранча.

Урсулі ввірвався терпець.

— Якщо ти маєш от-от здуріти, то дурій сам, — закричала вона. — Але не смій забивати дітям голови циганськими вигадками.

Хосе Аркадіо Буендіа залишався незворушним і не дав себе залякати, коли дружина, знавіснівши в нападі гніву, брязнула об підлогу астролябією. Він змайстрував собі нову, зібрав у своїй кімнатці всіх чоловіків села і довів їм, посилаючись на теорії, яких ніхто з присутніх так і не второпав, що коли плисти на схід, то врешті повернешся до місця, з якого випливи. Всі односельці не мали жодного сумніву, що Хосе Аркадіо Буендіа схибнувся, та ось з'явився Мелькіадес і все поставив на свої місця. Він привселюдно уславив розум цього чоловіка, котрий шляхом самих тільки астрономічних спостережень дійшов теоретичного висновку, давно підтвердженого практикою, хоча ще й не відомого жителям Макондо, і на знак свого захоплення зробив Хосе Аркадіо Буендіа подарунок, якому випало справити вирішальний вплив на подальшу долю села: це було устаткування для астрономічної лабораторії.

На той час Мелькіадес напрочуд швидко постарів. Коли він уперше з'явився в селі, то видавався ровесником Хосе Аркадіо Буендіа. Однак той усе ще зберігав свою незвичайну силу, — йому було за іграшки звалити коня, вхопивши його за вуха, — тимчасом як цигана неначе роз'їдала зсередини якась чіпка недуга. Насправді то був наслідок багатьох і до того ж рідкісних хвороб, які він часто підхоплював, безперестану блукаючи по світу. Як він сам розповів Хосе Аркадіо Буендіа, допомагаючи тому обладнувати лабораторію, смерть усюди ходить за ним, наступаючи йому на п'яти, однак усе ще не наважується доконати його. Він спромігся вирятуватись із усіх лих і катастроф, які терзали людство. Зостався живий, перехворівши пелагрою в Персії, цингою на Малайському архіпелазі, проказою в Олександрії, бері-бері в Японії, бубонною чумою на Мадагаскарі, пережив землетрус на Сицилії та корабельну аварію в Магеллановій протоці, де загинуло безліч людей. Цей дивовижний індивід, який запевняв, ніби йому відомі таємниці Нострадамуса^[1], був похмурим на вигляд чоловіком, оповитим невеселою славою, чиї азіатські очі ніби бачили зворотний бік усіх речей. Він носив велике чорне сомбреро, з широкими, мов розгорнені воронові крила, крисами, і оксамитовий жилет, укритий патиною віковичної плісняви. Та, попри всю свою неосяжну мудрість і ореол таємничості, Мелькіадес був створений з людської плоті, вага якої тримала його при землі, у вічному полоні великих і малих прикрощів та клопотів повсякденного життя. Він скаржився на старечі немочі, страждав через дрібні грошові напасті і вже віддавна перестав сміятися, бо від цинги в нього повипадали всі зуби.

Хосе Аркадіо Буендіа вважав, що саме в той задушливий полудень, коли Мелькіадес розкрив йому свої таємниці, і народилась їхня велика дружба. Дітей вразили фантастичні розповіді цигана. Ауреліано, котрому було тоді щонайбільше п'ять років, на все життя запам'ятає, як той сидів перед ними, чітко вирізняючись на тлі сліпучого прямокутника вікна; його низький, подібний до органних звуків голос ніби осявав найтемніші закутки уяви, а його скронями спливав піт, мов розтоплений спекою жир. Хосе Аркадіо, старший брат Ауреліано, розповість про цей чудовий образ усім своїм нащадкам. На Урсулу, навпаки, відвідини цигана справили найгірше враження: вона зайшла до кімнати саме тієї миті, коли Мелькіадес ненароком розбив слоїк із сулемою.

— Це запах диявола, — мовила вона.

— Та що ви, — заперечив Мелькіадес. — Адже відомо, що від диявола тхне сіркою, а тут тільки трошки сулеми.

І таким самим повчальним тоном він прочитав цілу наукову лекцію про диявольські властивості цинобри. Та Урсула не схотіла слухати і повела

дітей молитися. Віднині цей їдкий запах назавжди буде пов'язаний в її спогадах з Мелькіадесом.

Примітивна лабораторія складалась, — якщо не рахувати численних каструль, лійок, реторт, фільтрів і сит, — із звичайного горна, скляної колби з довгою тонкою шийкою — подоби філософського яйця, та дистилятора, спорудженого самими циганами за новітніми описами перегонного куба з трьома відводами, яким послуговувалась Юдейська Марія^[2]. Крім усіх цих речей, Мелькіадес іще дав Хосе Аркадіо Буендіа зразки семи металів, які відповідали семи планетам, формули Мойсея й Зосими для подвоєння кількості золота, а також нотатки й креслення з царини великого магістерію, за допомогою яких той, хто зуміє витлумачити їх, зможе виготовити філософський камінь. Спокушений простотою формул подвоєння золота, Хосе Аркадіо Буендіа кілька тижнів улещував Урсулу, щоб вона дозволила йому взяти ще трохи старовинних монет із скриньки й збільшити їх у стільки разів, на скільки частин удасться розділити ртуть. Урсула, як завжди, поступилася перед несхитною наполегливістю чоловіка. Хосе Аркадіо Буендіа вкинув тридцять дублонів у каструлю і розтопив їх разом з аурипігментом, мідними стружками, ртуттю й свинцем. Потому вилив цю суміш у казанок із рициновою олією і кип'ятив на сильному вогні доти, доки утворився густий смердючий сироп, більше схожий на звичайнісіньку патоку, аніж на подвоєне золото. Після відчайдушних і ризикованих спроб дистиляції, переплавлення з сімома планетарними металами, обробки герметичною ртуттю й купоросом, повторного кип'ятіння в свинячому смальці — оскільки не було редькової олії — від кошовної Урсулиної спадщини zostалися самі тільки горілі вишкварки, що їх було годі відшкребти від дна казанка.

Коли цигани вернулись, Урсула вже підбила проти них усе село. Та цікавість здолала страх — цього разу цигани пройшли вулицею під оглушливий шум найрозмаїтіших музичних інструментів, а їхній оповісник оголошував, що буде показано найвизначніше відкриття назіанзців^[3]. І люди посунули до циганського шатра, де, заплативши по одному сентаво за вхід, побачили Мелькіадеса, але вже помолоділого, здорового, без зморщок, з новими блискучими зубами. Ті, що запам'ятали його беззубі, понівечені цингою ясна, запалі щоки та поморщені губи, вжахнулись, вздрівши незаперечний доказ надприродної могутності цигана. Жах перейшов у паніку, коли Мелькіадес вийняв із рота цілісінькі здорові зуби разом з яснами і, на якусь коротку мить знов перетворившись у всіма раніше знаного старезного діда, показав їх глядачам, а тоді вставив назад і всміхнувся — в повному розквіті своєї відновленої молодості. Навіть сам Хосе Аркадіо

Буендіа спершу був подумав, що Мелькіадес переступив визначену людині межу пізнання, але коли циган віч-на-віч пояснив йому, як зроблено вставні зуби, то Буендіа відчув велику полегкість і посміявся від усієї душі. Ця річ видалась йому такою простою й такою незвичайною водночас, що вже назавтра він геть утратив будь-який інтерес до своїх дослідів з алхімії, засмутився, став невчасно їсти й з ранку до вечора тинявся без діла по господі. "В світі відбуваються неймовірні речі, — скаржився він Урсулі. — Зовсім поряд, по той бік річки, є безліч найрізноманітніших чарівних пристроїв, а ми тут і далі животіємо, як останні невігласи". Ті, хто знав його з часів заснування Макондо, дивувались, як він змінився під впливом Мелькіадеса.

На початку Хосе Аркадіо Буендіа, мов той молодий патріарх, давав поради, як сіяти, виховувати дітей, вирощувати худобу й допомагав кожному, не цураючись фізичної праці, аби тільки гарно йшли справи в громаді. А що тоді господа Буендіа була найкраща в селі, то й інші намагались устаткувати свої на її образ і подобу. Будинок мав велику світлу кімнату, їдальню у вигляді тераси, прикрашену вазонами з яскравими квітами, дві спальні, в патіо красувався велетенський каштан, поряд розкинулося старанно оброблене поле, стояла обора для худоби, де в мирі й злагоді жили кози, свині та кури. І лише бойових півнів не тримали ні в цьому господарстві, ні в усьому селі.

Урсула була до пари своєму роботящому чоловікові. Ця діяльна, розважлива дрібненька жіночка з міцними нервами, яка навряд чи бодай раз заспівала за все своє життя, здавалося, була з раннього рання й до пізньої ночі відразу в усіх місцях, всюди супроводжувана легким шурхотом своїх накрохмалених спідниць із голландського полотна. Завдяки Урсулі долівка, небілені глиняні стіни та незграбні саморобні меблі завжди були охайні, а від старих скринь, де зберігалась одежа, линув слабкий запах альбааки.

Хосе Аркадіо Буендіа, найбільш тямущий чоловік у цьому селі, порадив розташувати будинки в такий спосіб, щоб кожному з сусідів було зручно ходити по воду до річки, і так розумно розпланував вулиці, що у спекотну пору дня кожній оселі діставалась однакова кількість сонячного проміння. Тож уже за кілька років Макондо стало найчистішим і найвпорядкованішим селищем з усіх тих, які були відомі трьом сотням його жителів. Це було справді щасливе селище, де доти нікому не переступило за тридцять і де ще ніхто не помер.

Від самого заснування села Хосе Аркадіо Буендіа почав виготовляти сильця та клітки. І незабаром заселив іволгами, канарками, бджолоїдами й вільшанками не тільки свою власну, а й решту осель. Безперервні концерти

сили-силенної розмаїтого птаства стали такі оглушливі, що Урсула заліплювала собі вуха воском, боячись збожеволіти. Коли вперше з'явилося плем'я Мелькіадеса й почало продавати скляні кульки від головного болю, люди неабияк здивувались, як то цигани спромоглися знайти їхнє маленьке село, загублене серед просторів широчезної, досить-таки заболоченої долини, і цигани пояснили, що просто йшли на пташиний спів.

Та потяг до діяльності задля громадського добра тривав у Хосе Аркадіо Буендіа недовго, поступившись місцем магнітній лихоманці, астрономічним дослідженням, мріям про добування золота і бажанню пізнати чудеса світу. Спершу такий заповзятливий і охайний, Хосе Аркадіо Буендіа помалу набув вигляду ледацюги: одягався абияк, заріс бородою, що її Урсула ледь спробувала саяк-так підчиркити кухонним ножом. Багато хто вважав, що він утратив розум, ставши жертвою якихсь чарів. Та навіть найбільш переконані в його безумстві кинули своє діло й родину і пішли за ним, коли він, завдавши на спину мішок із ручним знаряддям, попросив громаду допомогти йому прокласти стежку з Макондо в край великих відкриттів.

Хосе Аркадіо Буендіа зовсім не знав географії околу. Знав тільки, що на сході здіймається неприступний гірський кряж, а далі, по той бік гір, лежить старовинне місто Ріоача, де колись у давнину — як розповідав його дід, перший Ауреліано Буендіа, — сер Френсіс Дрейк^[4] розважався, стріляючи з гармат по кайманах, яких потім за його наказом латали, набивали соломою й відправляли в дарунок королеві Єлизаветі. Замолоду Хосе Аркадіо Буендіа та інші чоловіки — всі зі своїми жінками, дітьми, худобою й усіляким добром — перейшли цей кряж у пошуках виходу до моря та, зрештою, проблукавши два роки й два місяці, відмовилися від свого наміру і, щоб не повертатися назад, заснували Макондо. Через це дорога на схід його не цікавила, бо вела тільки в минуле. На півдні розкинулись болота, вкриті віковичним зеленим покривалом, і велика, мов світ, долина, яка, за свідченням циган, не мала кінця-краю. На заході долина переходила в безмежний водний обшир, де жили китоподібні істоти з ніжною шкірою, головою й торсом жінки; чарами своїх неймовірних грудей вони приводили до згуби мореплавців. Цигани пливли тими водами майже півроку, перше ніж дістались до смуги твердої землі, якою проходили поштові мули. За розрахунками Хосе Аркадіо Буендіа, увійти в спілкування з цивілізованим світом можна було тільки прямуючи на північ. Тож він забезпечив лопатами, мотиками, мачете та мисливською зброєю чоловіків, котрі разом з ним заснували Макондо, поклав у торбу свої навігаційні прилади та карти й відважно вирушив у цей ризикований похід.

У перші дні вони не зустріли якихось значних перешкод. Спустилися кам'янистим берегом річки до місця, де кілька років перед тим знайшли старовинний обладунок, і стежкою між дикими помаранчевими деревами вступили до лісу. Наприкінці першого тижня вони вполювали оленя, засмажили його, але постановили з'їсти тільки половину, а решту засолити й лишити на наступні дні. Цим застережним заходом вони хотіли відсунути той час, коли знов доведеться харчуватися папугами, чиє синє м'ясо дуже відгонить мускусом. Понад десять днів вони зовсім не бачили сонячного світла. Ґрунт зробився вологий і м'який, як вулканічний попіл, рослинність ставала чимраз непролазніша, а крики птахів і пересварка мавп чулись усе далі й далі — здавалося, ніби світ навіки поринув у тяжкий сум. Супутників Хосе Аркадіо Буендіа почали обсідати якісь невиразні прадавні спогади, коли вони опинились у цьому світі вологи й німої тиші, подібному до раю перед первородним гріхом: тут чоботи провалювались у глибокі ковбані, повні маслянистої паруючої рідоти, а мачете розрубували криваві іриси та золотавих саламандр.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ОСНОВНА

1. Антологія світової літературно-критичної думки XX ст. За ред. М.Зубрицької. Вид. 2-е, доповнене. Львів: Літопис, 2022. 832 с.
2. Висоцька Н. Єдність множинного. Американська література кінця XX – початку XXI століть у контексті культурного плюралізму. Київ: Вид центр КНЛУ, 2020. 456 .
3. Енциклопедія постмодернізму За ред. Ч. Вінквіста та В.Тейлора; Пер. з англ. В.Шовкун; Наук. ред. О.Шевченко. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2019. 503 с.
4. Колошук Н. Г. Історія зарубіжної літератури XX століття: у 2 ч. Частина 2: Після модерну: навчальний посібник для закладів вищої освіти. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2023. 432 с.
5. Мілованова В. В. Сучасна зарубіжна література (кінець XX – початок XXI століття) : навч. Посібник. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2013. 2-ге вид., випр. і доп. 172 с.
6. Помазан, Ігор Олександрович. Історія зарубіжної літератури XX століття : підруч. для студ. гуманітар. ф-тів вищ. навч. закл. Нар. укр. акад., [каф. українознав.]. Х. : Вид-во НУА, 2016. 264 с.
7. Рябокінь Н.О. Навчальний посібник з дисципліни «Світова література 20-21 століття» для практичної та самостійної роботи здобувачів другого рівня вищої освіти спеціальності 035 Філологія. Полтава: ПЕП, 2025. 33 с.

Допоміжна

1. Верлен. А.Рембо. С.Малларме. Матеріали до вивчення творчості // Тема. 2001. №2.
2. Вишницька Ю.В., Тверітінова Т.І. Історія зарубіжної літератури межі XIX – XX століть: навчальний посібник / Ю. В. Вишницька, Т. Тверітінова. К.: Київськ. ун-т ім. Бориса
3. Волощук Є.В. Доба "ізмів": модернізм та авангардизм у західноєвропейській літературі першої половини XX століття / Євгенія Волощук, Борис Бігун ;

[НАН України, Ін-т літ. ім. Т.Г. Шевченка НАН України]. Київ :
Академперіодика, 2014. 320, [4] с. : фотоіл. На обкл. також зазнач.: Наука
для всіх. – Бібліогр.: с. 317-321 та в підрядк. прим.

Рябокінь Наталія Олександрівна

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

із дисципліни

«Світова література XX-XXI століття»

для здобувачів другого рівня вищої освіти

спеціальності 035 Філологія

денної та заочної форми навчання